

Чуриков Д.С.

викладач

Денисенко Є.М.

курсант

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 351.75/74

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЗБРОЇ (НА ПРИКЛАДІ США)

Висвітлено досвід правового регулювання обігу зброї у Сполучених Штатах Америки та шляхи вирішення питання щодо поширення зброї серед цивільного населення. Виокремлено особливості використання того чи іншого зарубіжного досвіду регулювання обігу зброї в Україні.

Ключові слова: *обіг зброї, правове регулювання обігу зброї, обіг зброї у США, правове регулювання обігу зброї у США, володіння вогнепальною зброєю.*

Постановка проблеми. Питання обігу вогнепальної зброї та боєприпасів в Україні було актуальним завжди, але останнім часом набуло особливої гостроти у зв'язку із веденням бойових дій на Сході держави. Найбільш розповсюдженим серед явищ суспільно небезпечного характеру, що загрожують життю та здоров'ю людини і обмежують їх права та інтереси, є правопорушення і злочини, вчинені з використанням вогнепальної зброї. Саме обіг зброї погіршує криміногенну ситуацію у державі, що суттєво впливає на рівень гарантування безпечного проживання громадян. Виникає низка питань, пов'язаних з легалізацією або, навпаки, заборонаю вільного обігу вогнепальної зброї серед громадян. Це, у свою чергу, акцентує увагу на адміністративно-правовому регулюванні зазначеного явища. Необхідним етапом поглибленого вивчення зазначеної проблеми є вивчення позитивного досвіду зарубіжних країн шляхом дослідження законодавства, аналізу його окремих положень та порівняння його з вітчизняними нормативно-правовими актами.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання, що торкаються окремих аспектів розглядуваної проблематики, досліджувалися у працях таких вчених: Г.Ф. Гергега, К.О. Гориславський, В.А. Гуменюк, С.М. Іншаков, І.О. Кузнецов, О.С. Нікіфоров, О.С. Фролов, О.Д. Шелковнікова та ін., які акцентували увагу на загальних проблемах законодавчого регулювання обігу вогнепальної зброї.

Метою даної статті є дослідження правового регулювання обігу зброї в

Сполучених Штатах Америки та аналіз питання вільного обігу вогнепальної зброї серед цивільного населення, а також визначення можливих шляхів використання досвіду США щодо правового регулювання обігу зброї в Україні.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких задач: 1) проаналізувати зарубіжне законодавство та визначити позитивний чи негативний досвід у цій сфері; 2) проаналізувати вітчизняне законодавство; 3) запропонувати можливі шляхи використання досвіду США в Україні.

Виклад основного матеріалу. Переважна більшість ідей та положень законодавчих актів Української держави відповідає світовим і європейським стандартам. Україна, на шляху демократичних перетворень, намагається якомога більше орієнтуватися на досвід демократичних країн у вирішенні соціально-політичних питань державотворення, вдосконалення правової системи тощо. Наразі, чимало уваги привертає можливість українців вільно володіти вогнепальною зброєю, що, у свою чергу, викликає як позитивні, так і негативні відгуки в українському суспільстві.

Регулювання обігу вогнепальної зброї серед громадян є однією зі складових частин процесу державотворення та системи національної безпеки країни, тому доцільним є вивчення досвіду зарубіжних країн у цій сфері. Для визначення оптимального підходу вирішення проблемного кола питань стосовно доступу українських громадян до вогнепальної зброї за приклад беремо одну із найвідоміших країн, де у законодавчому порядку дозволено вільний обіг вогнепальної зброї серед цивільного населення, – Сполучені Штати Америки.

Правила продажу, володіння та застосування зброї в США регулюють близько 2,5 тис. законодавчих та нормативних актів федерального, штатного, муніципального рівнів [1].

Найбільш ґрунтовну правову регламентацію обігу вогнепальної зброї надано у 6 федеративних законах: національний закон «Про вогнепальну зброю» (National Firearms Act - NFA (1934)), суть якого полягає у забороні володіння окремими видами зброї; закон «Про контроль над злочинністю і забезпечення безпеки на вулицях» (1968), що посилює правоохоронні органи для боротьби зі злочинністю; закон «Про контроль над вогнепальною зброєю» (Gun Control Act - GCA (1968)), що зробив жорсткішим обмеження обігу зброї; закон «Про захист прав власників вогнепальної зброї» (1986), який є доповненням до положень Gun Control Act; закон «Про попередження злочинів, пов'язаних з ручною вогнепальною зброєю» (1994), де визначено систему перевірки покупців вогнепальної зброї на просторах усієї держави; закон «Про заборону наступальної зброї» (1994–2004) [2].

Серед зазначених законодавчих актів особливу увагу привертає основоположний юридичний акт, який гарантує політичні права та свободи громадян США – «Білль про права», а саме, десять поправок до Конституції США, запропоновані Д. Медисоном у 1791 р. У кожній із поправок закріплено основні демократичні права і свободи політичного характеру, гарантовано цивільну та особисту недоторканність особи, житла, паперів, тощо [3]. Найісто-

тнішою гарантією цивільної свободи є II Поправка до Конституції США, що набрала чинності у грудні 1791 року. У ній зазначено таке: «*A well regulated militia, being necessary to the security of a free state, the right of the people to keep and bear arms, shall not be infringed*» («Оскільки добре організоване ополчення необхідне для безпеки вільної держави, право народу зберігати та носити зброю не повинно обмежуватися») [4]. Конституція США, таким чином, гарантує право кожного громадянина на володіння вогнепальною зброєю.

Окрім поправок до Конституції, існує чимало нормативно-правових актів, федеративних законів, що регулюють порядок володіння та використання вогнепальної зброї. Найбільшу частину таких нормативних актів складають акти окремих штатів. Пропонуємо розглянути деякі з відповідних федеральних законодавчих актів США.

Першою спробою закріплення на федеральному рівні законопроекту, що регулював обіг вогнепальної зброї, став національний закон «Про вогнепальну зброю» (National Firearms Act - NFA), який було прийнято у 1934 році. Він охоплював лише два конкретно визначених види зброї: кулемети і короткоствольну вогнепальну зброю, включаючи обрізи. Зазначений закон не мав на меті заборону зброї, його було прийнято для введення податку на будь-яку передачу та оформлення останньої, а також спеціальний податок для громадян, що здійснювали імпорту і виготовлення вогнепальної зброї. Прийняття закону було насамперед реакцією на поширення злочинів у 1930-х роках, і полягало у контролі над обігом зброї серед населення США. Заборона зброї суперечила б другій поправці до Конституції США, саме тому було вирішено ввести податок у сумі 200\$ на зброю, визначену NFA [6].

Одним із перших найбільш ґрунтовних законопроектів став закон «Про контроль над злочинністю і забезпечення безпеки на вулицях» («Omnibus Crime Control and Safe Streets Act»), прийнятий у 1968 році. Він стосувався питань організованої злочинності, метою якого було посилення боротьби правоохоронних органів проти злочинності шляхом розширення їх повноважень. Зокрема, законом передбачалися певні міри щодо контролю за продажем зброї [7].

У 1968 році, після п'яти років дебатів про контроль за вогнепальною зброєю, Конгрес прийняв Закон «Про контроль над вогнепальною зброєю» (Gun Control Act), метою якого було «*provide support to Federal, State, and local law enforcement officials in their fight against crime and violence*» (забезпечити підтримку федеральних, державних та місцевих правоохоронних органів у їх боротьбі проти злочинності та насилля) [8]. Відповідно до цього було встановлено обмеження на федеральному рівні: встановлено ліцензування для усіх імпортерів, виробників і дилерів вогнепальної зброї і боєприпасів, що беруть участь у міждержавній або зовнішній торгівлі зброєю, і набір ліцензійних платежів для "руйнівних пристроїв" на \$1000 в рік; заборонено використання неправдивої інформації для придбання вогнепальної зброї; встановлено вік для придбання зброї та боєприпасів – 21 рік; забо-

ронено володіння вогнепальною зброєю, серійний номер якої змінений, знищений або видалений; заборонено торгувати зброєю поштою тощо [9].

Законом «Про захист прав власників вогнепальної зброї» (1986) було частково скасовано окремі положення закону «Про контроль над вогнепальною зброєю» (Gun Control Act). Серед змін у законодавчому акті, що мали на меті послаблення обмежень, мали місце легалізація поставок боєприпасів поштовими службами США (часткова відміна закону, що контролював вогнепальну зброю), відновлення діяльності по міждержавному продажу довгоствольної зброї. Але закон має і обмеження щодо продажу кулеметів, виготовлених після затвердження зазначеного нормативного акта, а також було доповнено список осіб, яким заборонено володіти вогнепальною зброєю [10].

Підписаний у жовтні 1993 році законодавчий акт «Про попередження злочинів, пов'язаних з ручною вогнепальною зброєю» (Brady Handgun Violence Prevention Act), відомий як «Білль Брейді», став наслідком замаху на життя американського президента Рональда Рейгана та інвалідності внаслідок цього прес-секретаря Білого будинку Джеймса Брейді [11]. Прибічники нового закону вважали, що зброю надто легко придбати, хоча законом «Про контроль над вогнепальною зброєю» визначено коло осіб, яким заборонялося придбання зброї, він не був дієвим. Законодавчим актом вперше було встановлено федеральну перевірку для осіб, які купують вогнепальну зброю – введено п'ятиденний термін перевірки особи покупця зброї, а також створено систему оперативної перевірки покупців зброї по централізованій базі даних (National Instant Criminal Background Check System). Розділом 922 (g) закону визначено категорії населення, яким не надавалося право на транспортування чи відправку будь-якої вогнепальної зброї в міждержавній або зовнішній торгівлі, або отримання такої зброї чи володіння нею.

У вересні 1994 році у США було прийнято федеральний закон «Про заборону наступальної зброї» (Federal Assault Weapons Ban (AWB)), що був написаний тодішнім сенатором Джо Байденом і прийнятий Конгресом за президентства Б. Клінтона. Він був доповненням до закону «Про боротьбу зі злочинністю і підтриманням правопорядку» (Violent Crime Control and Law Enforcement Act) 1994 року. До нього входила заборона на виготовлення для цивільного використання окремих видів напівавтоматичної вогнепальної зброї, що являє собою наступальну зброю, і також боєприпасів до неї, а також її передачу або володіння. Зазначений закон був частковою відповіддю на такі події, як масові терористичні розстріли, злочини, пов'язані з діяльністю злочинних груп, сексуальні злочини тощо. Дія акта була розрахована на 10 років, після чого за його відновлення знову можна буде проголосувати, але республіканці відмовилися його обговорювати, тому він припинив свою дію 13 вересня 2004 року. Але Верховний суд США залишив у силі діючу у двох штатах – Коннектикуті та Нью-Йорку – заборону на деякі види штурмової напівавтоматичної зброї. Вона була введена після того, як у 2012 році вбивця, озброєний автоматичною гвинтівкою AR-15, розстріляв 20 дітей та 6 вчителів у початковій школі міста Ньютаун, штат Коннектикут. Заборону на

штурмову зброю було введено у семи штатах США, а також Вашингтоні, округ Колумбія.

Важливо зазначити, що із 51 штату США у 32 дозволено носіння вогнепальної зброї для самооборони. Дослідники Чиказького університету стверджують, що наявність у жителів різних штатів такого дозволу, закріпленого на законодавчому рівні, призводить до скорочення вбивств на 8 %, пограбувань – на 7 %, згвалтувань – на 5 % [12].

Для порівняння, у країнах, де є заборона на вільний обіг вогнепальної зброї, маємо такі дані: на 100 тис. населення у США – лише 4,8 убивств щорічно. Наприклад, після введення у Великобританії у 1997 році заборони на володіння зброєю, кількість випадків насильницьких злочинів виросла на 77 % [13].

Статистичні дані показують, що власники вогнепальної зброї набагато рідше стають жертвами насилля. При цьому до застосування цієї зброї доходить дуже рідко.

Численні дослідження вказують на те, що при наявності вогнепальної зброї у приватній власності набагато більше життів рятується, ніж втрачається. Ґрунтовне вивчення питання законодавчих норм, що дозволяють громадянам носити приховану зброю, Дж. Лоттом виявило, що це допомагає зменшити рівень злочинності із застосуванням зброї [14].

Актуальною проблемою у США залишаються напади із застосуванням вогнепальної зброї у місцях масового скупчення людей (школи, коледжі, супермаркети тощо). «Проведені дослідження експерта-кримінолога Адама Ленкфорда (університет Алабами) і Американської соціологічної асоціації «Mass Shooters, Firearms, and Social Strains: A Global Analysis of an Exceptionally American Problem» свідчать, що за останні 50 років у США сталося більше масових вбивств (без терористичних актів), ніж у будь-якій іншій країні» [1, с. 89]. Виходячи із зазначеного дослідження, можна говорити, що наявність вільного обігу зброї без жорсткого правового контролю підвищує рівень можливості вчинення терористичних нападів. Але суттєвим є той факт, що чимало статистичних даних доводять, що наявність вогнепальної зброї зменшує ризик нападу на особу. Кількість випадків застосування зброї для самооборони у декілька разів перевищує кількість випадків застосування її для завдання шкоди.

Щодо українського соціуму, то тут існує чимало думок про легалізацію вільного обігу зброї. Частими є дискусії про необхідність запровадження права на купівлю та володіння вогнепальною зброєю, хоча продаж зброї в Україні встановлено на законодавчому рівні, у Конституції України та кримінальному законодавстві закріплено положення, які стосуються захисту життя особи за допомогою легальної зброї.

У ч. 3 ст. 27 Конституції України зазначено: *«кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань»* [15]. Детальніше зазначена норма відображена у ст. 36 Криміналь-

ного кодексу України, згідно з якою людина має право на захист свого життя, здоров'я і життя із застосуванням зброї.

У червні 1992 року було прийнято Постанову Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна», що визначає спеціальний порядок придбання, володіння, носіння та застосування зброї. У законі зазначено орган держави, що уповноважений на контроль за обігом зброї. Положенням Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 «Про дозвільну систему» визначено структурні підрозділи Міністерства внутрішніх справ України як такі, що є контролюючими за обігом зброї в Україні.

Правове закріплення обігу зброї в Україні визначено наказом МВС України № 622 від 21.08.1998 року «Про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та зазначених патронів, а також боєприпасів до зброї та вибухових матеріалів». Ця інструкція є найгрунтовнішим нормативним актом, що регламентує обіг зброї серед населення. Окрім зазначених правових норм, існують й інші, що регулюють зазначене питання. Вони визначають порядок придбання та застосування зброї, але залишається проблема їх відповідності загальносвітовим стандартам, а також змінам системи суспільних відносин. Важливим моментом залишається менталітет українців та рівень правосвідомості. Адже громадяни США більш схильні до дотримання вимог правових норм та психологічно готові до застосування зброї у зв'язку із тим, що культура поведження зі зброєю виховувалася у населенням протягом 200 років.

Для України питання вільного обігу вогнепальної зброї стоїть достатньо гостро, що є причиною постійних дискусій щодо її дозволу чи заборони на законодавчому рівні. Це є наслідком значного збільшення нелегальної вогнепальної зброї, що, у свою чергу, спричиняє погіршення криміногенної ситуації у державі. Актуальним питанням є визначення кількості зброї на руках у населення. Все це вказує на потребу створення спеціальних органів, що займатимуться суто питанням регуляції ринку легальної зброї та її поширення серед цивільного населення і, відповідно, розслідуванням правопорушень у вказаній сфері.

Наявність легальної зброї у власності громадян зумовлює порушення питання щодо її безпечного застосування і, як складової, визначення меж необхідної самооборони. Необхідно створити законодавчу базу, яка систематизувала б ключові моменти стосовно умов «необхідної оборони». Адже життя та здоров'я громадянина є найвищою соціальною цінністю в Україні.

Проаналізувавши законодавство США, ми побачили, що нормативні акти, регулюючі окремі аспекти обігу зброї, змінюються та вдосконалюються відповідно до часу та складних соціально-політичних процесів. Чимало законів приймаються після певних резонансних подій, прикладом якого може бути Brady Handgun Violence Prevention Act), відомий як «білл Брейді».

Таким чином, в Україні та США склалися різні підходи до правового регулювання обігу вогнепальної зброї. У США протягом тривалого часу формувалася не лише законодавча база, а й правова культура, що має винятковий вплив на використання вогнепальної зброї. Тому доцільним є таке: 1) прийняти Закон України, що регулював би сферу обігу зброї; 2) визначити категорії зброї (цивільна, бойова і т.д.) та встановити відповідні обмеження щодо обігу зброї та боєприпасів; 3) дозволити володіння короткоствольною вогнепальною зброєю для певних верств населення (наприклад, правоохоронних органів, адвокатів, журналістів і т.д.); 4) створити окрему структуру державних органів влади, що здійснювали би контроль та нагляд за обігом зброї та розслідування правопорушень у зазначеній сфері.

Бібліографічні посилання

1. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю / Г.Ф. Гергега, О.О. Зарубінський, Б.М. Петренко, Р.В. Старовойтенко. – К., 2015. – 152 с.
2. Оружие в законе [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expert.ru/2012/01/20/oruzhie-v-zakon/>
3. Історія держави і права зарубіжних країн : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. М. Маймескулов [та ін.] ; за ред. Л. М. Маймескулова. – Х., 2011. – 520 с.
4. Bill of Rights of the United States Of America (1791) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://billofrightsintstitute.org/founding-documents/bill-of-rights/>
5. Преимущество владения оружием в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://state-usa.ru/weapon/175-preimushchestva-vladeniya-oruzhiem-v-ssha>
6. National firearms act of 1934 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/National+Firearms+Act+of+1934>
7. Omnibus Crime Control and Safe Streets Act of 1968 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://itlaw.wikia.com/wiki/Omnibus_Crime_Control_and_Safe_Streets_Act_of_1968
8. Firearms and Federal Law: The Gun Control Act of 1968 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scholarship.law.berkeley.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2114&context=facpubs>
9. Gun Control in America: A Historic Guide to Major Federal Gun Control Acts [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ammo.com/articles/gun-control-guide-major-federal-acts>
10. Firearm Owners Protection Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Firearm_Owners_Protection_Act
11. Brady Handgun Violence Prevention Act (1993) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.encyclopedia.com/history/united-states-and-canada/us-history/brady-handgun-violence-prevention-act-1993>
12. США, вооружены до безопасности? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://safegun.ru/info/info-21.html>
13. Преимущества владения оружием в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://state-usa.ru/weapon/175-preimushchestva-vladeniya-oruzhiem-v-ssha>
14. Вторая поправка к Конституции США и попытки ограничить право на оружие в США [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://state-usa.ru/usa-constitution/269-vtoraya-popravka-k-konstitutsii-ssha-i-popytki-ogranichit-pravo-na-oruzhie-v-ssha>
15. Конституція України від 28.06.1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Churikov D.S., Denysenko Ye.M. International experience of legal regulation of firearms circulation (in the U.S.). This article deals with the issue of legal regulation of the firearms traffic in the United States of America. So, the issue of legal regulation of the circulation of firearms and ammunition in Ukraine was always relevant, but has recently become particularly acute in connection with the conduct of hostilities in the East. The most widespread phenomena of socially dangerous nature that endanger human life and health and limit their rights and interests are offenses and crimes committed using firearms. It is the turn of arms that has a significant impact on the crime situation in the country, which significantly affects the level of guaranteeing the safe living of citizens of the country. There are a number of issues related to legalization or vice versa, the prohibition of the free circulation of firearms among citizens. This, in turn, emphasizes our attention to the legal regulation of this phenomenon. The necessary stage of in-depth study of this problem is the study of the positive experience of foreign countries through the study of legislation, the analysis of its individual provisions and comparison with domestic normative and legal acts.

The purpose of this article is to study the legal regulation of arms traffic in the United States of America and to analyze the issue of the free movement of firearms among the civilian population, as well as to propose possible ways to use the US experience in legal regulation of arms circulation in Ukraine.

The purpose of this goal has necessitated the following tasks: 1) to analyze the foreign legislation and determine the positive or negative experience in this sphere; 2) analyze the domestic legislation; 3) Propose possible ways to use the US experience in Ukraine.

The overwhelming majority of ideas and provisions of the legislative acts of the Ukrainian state comply with world and European standards. Ukraine, trying to meet the standards set by the West, tries to orient as much as possible on the experience of these countries in solving socio-political issues of state building, improvement of the legal system, etc. However, there are some disadvantages, which are caused, first of all, by the state's unreadiness for fundamental changes in the legislation, and, equally important, the lack of understanding by the Ukrainian society of some innovations. At the moment, much attention is being drawn to the ability of Ukrainians to freely possess firearms, which, in their turn, causes both positive and negative responses in society.

The regulation of the circulation of firearms among the citizens is one of the components of the process of state building and public safety system, therefore it is expedient to study the experience of foreign countries in this sphere. For the purpose of determining the optimal approach to solving a problematic range of issues regarding the access of Ukrainian citizens to firearms, for example, we take one of the most famous countries where the free movement of firearms among the civilian population, the United States of America, is permitted in the legal order.

Keywords: *circulation of weapons, legal regulation of firearms circulation, firearms circulation in the USA, legal regulation of firearms circulation in the USA, possession of firearms.*

Надійшла до редакції 26.06.2017